

Cél és vallomás

Még gyermekkoromból őrzöm magamban a tudatot, hogy a haza mindennél drágább. Haza az a föld, ahol a bölcsőnk ringott, s ahol majdan sírunk domborodik. Haza az a föld, amelyért meg kell halni, ha a szűkség úgy kívánja, s amelyet nem szabad elhagyni, bármily mostoha helyen is rajta a sorsunk.

Későbbben kissé elmosódott bennem ez az ősi, hazafias törvény, iskolás élményeim is megfakultak, a hazafias versek és dalok olykor holt csengésükkel is bántották a fületem. Mert későbbben én láttam feikerekedni egész falvak szegénységét, hogy valahol Hamburgban vagy más tengeri kikötőben hajóra szállva elmenjenek az »Újvilágba«, Argentínába, Kanadába, Braziliába a kávéültetvényekre vagy még távolabb valahova a gyapotmezőkre. Akkor hallottam egy másik szót: »A munkásnak nincs hazája, — hazája a nagyvilág!« — S láttam embereket piros zászlók alatt Belgrádban, Budapesten, Bécsben, akik egy közös álomról beszéltek, az emberek nagy testvériségéről s akkor a hazáról formált gyermekkori kép újra felöltött bennem, de most már szélesebben, szabadabban, kitágult bennem a haza fogalma: négy égtáj fért belé s nem határok tartották össze, hanem a közös vágy eszmei törvényei. Mert akkor már láttam, hogy élnek emberek a hazájukban is hazátlanul s láttam másokat idegenben, de mégis otthon és boldogan.

Sokszor kérdeztem magamtól: mi a haza? Kétségtelenül nemcsak a szülőföld, nemcsak a tűzhely, nemcsak az otthon helye. Nemcsak tér a haza, hanem idő is. Nem egy geológiai vagy földrajzi egység az, amihez a hazában ragaszkodunk, hanem napok és évek sorozata, emlékek halmaz, amelyeket benne átéltünk; nemcsak sajátos strukturával és külön színekből épült táj, hanem az emberi társadalom, a közvetlen környezet egysége is. Szép és jó emlékek helye vagy keserves harcok porondja, melyekben a magunk emberségével győztünk vagy szenvedtünk vereséget, hiszen egészen mindegy.

A térhez kötött idő tölti ki a haza fogalmát élményekkel és emberekkel, családdal, barátokkal, akik velünk együtt a megszokott tájban élnek születésünktől a halálunkig s azon túl a gyermekeinkkel. A tudatom folytonosságát fenntartó emlékek sorozata. A cseresznyefa, mely ablakunk alatt virágzott gyermekkoromban, nagyapám alakja, ahogyan a fehéredő hajnalban kocsiján ülve kihajtott a kapun, fiatal anyám hangos éneke; az udvar, a ház, az utca, a kisváros, s ahogyan később ez a mikrokozmosz tágult és megtelt tartalommal: a nyelv zenéjével, a táj színével, a környezet szokásaival és törvényeivel. Igen, körülbelül ez volna bennem a szülőföld, a haza tudata; itt álltam meg biztos lábbal, hogy szétnéztek a világban, innen vezettek az én utaim Európa felé, eb-

ből a tudatból sugárzott ki érdeklődésem is más népek, más szokások, más tájak, más nyelvi és szellemi gócok felé.

Ez volna egyéni viszonyom a szülőföldhöz, a vidékhez, melyet hazámnak vallok, de korántsem volt ilyen bensőségesen zavartalan viszonyom az országhoz, az államhoz, mely mint közjogi egység annyiszor változtatta határait és törvényeit körülöttünk. A szülőföld, az otthon, a haza szeretetét a gyermekkor, az ifjúság alakítja ki az emberben; az országhoz és az államhoz való jó vagy rossz viszony a férfikor.

Én az iskolában négy királyt tanultam dicsőíteni és két ország határait megrajzolni a táblán. És kinn az utcán, a házunk előtt játszadozva két nyelven beszélgettünk a gyerekekkel. Az országnak kellett megváltoznia, hogy én érezzem azt, amit a más nyelven beszélők előbb éreztek már, hogy nem vagyunk egészen egyformák. Ami a szülőföldön, az én szűkebb hazámban természetes volt: a kétnyelvűség az ország és az állam meghatározásában osztályozást jelentett már.

Az, hogy magyar vagyok s ez mindenestre születési vagy nevelési hiba, tizennégy éves koromban lett világos előttem. Nem én jöttem rá. Figyelmeztettek az állam intézkedéseiből származó körülmények. Akkor szűnt meg városunkban a magyar középiskola.

S az a felismerés, hogy másodrendű polgár vagyok, hogy szülőföldemen, hazámban nincs annyi jogom, mert magyar vagyok, mint másnak, mint a többségi néphez tartozóknak, ez a felismerés tudatossá vált bennem és elkísért évek hosszú során át. Így lettem férfi, gondokkal küzdő családapa.

Nem panaszkodhatom túlságosan. A nemzeti jogok bizonytalan volta nem befolyásolta viszonyomat a szülőföldhöz, a környezethez, a barátokhoz. Az egymással élő népeket nem lehet rendeletekkel elidegeníteni egymástól, nem lehet határvonalakat húzni az emberi társadalom élő testén. Ami pedig a jogokat illeti, hamarosan rájöttem, hogy a honpolgári jogokat a többségi népnek se mérték egyforma bőkezűséggel.

Mindez azonban régen elmúlt, ma már emlék csupán. Az idő távolából nézve nem is csunya, nem is rossz emlék. Hiszen az ifjúság mégis szép volt! Bátrak voltunk, hősködtünk, virtusködtünk, nem egyszer azal is, hogy magyarok vagyunk. Emlékeztek még azokra az ünfeledt hajnalokra, amikor valaki halkán elkezdte dúdolni a Kossuth-nótát? S aztán harsogó hangon énekeltük mindannyian... Micsoda virtus volt az! Ha valaki meghallotta volna, — mint ahogyan sokszor meg is hallották és feljelentették a »hazaáruló« társaságot — sokáig sínylődünk volna a börtön priccsén.

Amikor a Pétofi-brigád első frontra induló osztagai felálltak a kassárnyaudvaron s felhangzott ajkukon a nóta, hogy: »Kossuth Lajos azt izente, elfogyott a regimentje...« — akkor még reszkető ajakkal, sirással küszködve daloltuk ezt az éneket. Ma? Kinek jutna ma eszébe meghatódni ezen? S kinek jutna egyáltalán eszébe énekelni ezt a dalt, amelyet száz éven át tüntetésből énekelték? Kinek jutna ma eszébe Kossuthtal »tüntetni?«

De közbeesett három és fél esztendő. Akkor azért szégyenkezünk, hogy a nemzeti összetartozandóságból vállalnunk kell a közösséget azokkal, akik ennek az időnek hangadói voltak, de lelkünk mélyén hányszor suhant át a szégyenérzett amiatt, hogy ezzel talán megtagadjuk a nemzeti közösséget is. Azt a közösséget azonban, amelyet itt alakítottunk ki századok folyamán a velünk együttélő néppel, nem tagadtuk meg soha. Küzdöttünk érte, ahogyan lehetett. Többes számban beszélek, de magamra

gondolok s azokra, akik nem tudtak elszántan és határozottan szembeállni a hódítókkal, az elnyomókkal. Csak gyűlölni tudták őket.

Túl kellett jutni mindezen, hogy igazán hazának érezze az ember a hazáját itt a Vajdaságban. De hogy ez a valóságban mit jelent, azt nem lehet néhány mondatban világosan és félreérthetetlenül kifejezni. Arról csak meditálni lehet, romantikus példákra hivatkozni, megint a szülőföld varázsát emlegetni, ez azonban mind kevés. Munkáddal bizonyíthatod ragaszkodásodat, tetteiddel, egész életteddel. A gyermekeiddel, akiket itt nevelsz s itt szeretnél látni magad mellett akkor is, amikor lecsukódó szemmel révetegen búcsúzol a világtól...

Szavakkal, írással kifejezni azt, amit neked a Vajdaság jelent, olcsó szólamokhoz folyamodni? ... Minek? Az életed legyen a bizonyság rajta.

De van egy egyetemes magyarság, melyhez a közös nyelv, a közös szellemi mult fűz elszakíthatatlan szálakkal. Nem egy emberöltő, hanem századok emlékei és eredményei, a nemzeti mult és a hagyományok, melyek elválaszthatatlanul tapadnak az anyanyelvhez, a neveléshez.

Mert csak erről lehet szó, csak ezt tarthatom szem előtt, ha magyarságomra és a hazámon túl az egyetemes magyarságra s a hozzá való viszonyomra gondolok. A nyelvre, amely mindennél közelebb hozta hozzám Petőfit, Vörösmartyt, Aranyt, a nyelvre, amely közvetlenebb, megihettebb élményeket adott a magyar szellemi életből minden más nép vagy nemzet lelki megnyilvánulásának élvezeténél, csodálatánál. Nemzeti tudatom azonban nem fűződik a szülőföldem határain túl terjedő térhez. A szellemi hagyományokkal való közösségem nem keresi a szélesebb földrajzi egységet. A szellemi élet megnyilatkozásainak ma már nincsenek határai, de ezeket a megnyilatkozásokat irányítani, szabályozni lehet. S itt kell magamnak megvonni a határt érdeklődésem és a mai magyar szellemi élet megnyilatkozásai közé.

Író vagyok, tehát a hagyományokon kívül, az anyanyelven, a nemzeti tudaton kívül a szülőföld és a haza tudata, környezetem, az itt élő népek, a táj, a mindennapi élet valósága, küzdelme és öröme az, ami munkásságomat meghatározza, ami feladatokat ró rám a jövőre nézve is. A nyelv csak eszköz egy nép fennmaradásához, de annyi, mint a levegő az emberi szervezetnek. Természetes, hogy nemcsak élni kell, hanem dolgozni, cselekedni is, mert anélkül az életnek semmi értelme. A hagyományokból az ember azt veszi át, ami társadalmi helyzetének, világnézetének megfelel. Nem lehet semmiféle közösségem a turáni gondolattal, nem lehetek büszke az őshazára s a Beöthy vízióján, a volgai lovason, mely hódító népnek állítja be a magyart, csak mosolyogni tudok. Nem azért, mert nyelvben és érzésben vagyok magyar csupán, vér szerint semmi közöm a magyarsághoz, hanem, mert hála Istennek másként neveltek, más környezetben nőttem fel. Mert az, amit nemzeti tudatnak érzek magamban, sohasem húzódnak össze bennem a nemzeti kizárólagosság beteges görcsév.

A Milleneum pompájában jól hathatott Beöthy álma, érdekes dekoratív folt volt Munkácsy képe mellett, de hazugság volt, ezt már akkor is mindenki tudta. S aztán jött Ady, jött a Nyugat, jött Móricz Zsigmond és a volgai lovas alakja, amint délcegen ült kis szőrös tatarlován és saszemével a Kárpátokon átnézett a széles síkság felé, úgy tetszett örökre elmerült »nemzeti nagylétünk nagy temetőjében«, amelynek nemcsak Mohács volt a sírásója, hanem a hódítási vágy is.

Tudom, hogy Beöthy egy osztály helyett álmodott, hiszen a nép nem akar hódítani, nem akar más népeket leigázni már csak azért sem, mert egyéb dolga van, mert mindenekelőtt a kenyerére kell gondolnia.

Az, hogy a földjén él és dolgozik, az hogy magyar, mindig természetes volt előtte és semmi szüksége nem volt a nemzeti tudat hazug költészetére.

Talán nekem se kellene elmélkednem azon, hogy magyar vagyok, hogy miként alakult bennem ez a nemzeti tudat... Véletlen vagy természetes adottság-e, kényszer vagy önkéntes beolvadási vágy volt-e, ami magyarrá tett, egészen egyremegy. Miért tűnődjek, miért próbáljak rendszert alkalmazni a bonyolult, sokszor egymásnak ellentmondó gondolatok útvesztőjében? S mit akarok mindezzel ma, amikor már igazán nem jelent hátrányos megkülönböztetést itt az én hazámban sem, hogy magyar vagyok...

Azért, mert ezt a hazát először meg kellett szerezni és még ma is küzdeni kell érte. Érzem, határozottan érzem, hogy mi, akik ma ebben az országban élünk, honfoglalók voltunk. Nem egy ismeretlen, idegen földet kellett meghódítanunk, hanem a szülőföldünket igazán hazánkká tenni. Magyarok is harcoltak, meghaltak ezért a földért, melyet ma hazánknak nevezünk, s mi, akik nem foghattunk fegyvert az egykori honosokkal együtt, már hét esztendeje rendezzük be életünket, jövőnket; a magyarok, a félmilliónyi magyarság életét és jövőjét is. Soroljam-e fel mindazt, amit a fegyveres harc eredményeként mi magyarok természetes joggal kaptunk? Írtózom a régi értelemben vett lojális nyilatkozatoktól, nem akarok alázasnak tűnni és nem szeretem a közhelyeket. Mindenki tudja, hogy nemzeti érzületünknek szabadon, nyíltan és öntudatosan kifejezést adhatunk.

S most újra felmerül bennem szellemi kapcsolatunk gondolata az egyetemes magyarsággal. Beszélhetünk-e egyetemes magyarságról ma, amikor nemcsak a Duna és Tisza körül élnek magyarok, nemcsak Erdélyben, hanem Ausztráliában, Németországban, Amerikában, sőt Palesztinában is? Beszélhetünk-e egyetemes magyar szellemi megnyilatkozásról, amikor a volgai lovas a nemzeti romantika sírjából feltámadt és elindult hódító útjára? Nem mithosz ez már, nem fellengzős történelmi vagy költői emlék, hanem valóság.

De ne gyötörd magad! Petőfit, Adyt, Kossuthot, a géniuszokat s az ideálokat senki sem veheti el tőled, ők mindig átforrósítják majd a szívedet, amíg az ő nyelvükön gondolkozol, amíg az ő álmaikon át nézed a világot. A volgai lovas egyszer csak újra az lesz, ami volt: kód, melyet felszív és eloszlat az első erős tavaszi napsugár.

De te ne várj, ne tépelődj! Dolgozz! Mit is tehetnél egyebet? »A vak csillag, e nyomorú föld, hadd forogjon keserű levében...« De a te földeden jól vedd meg a lábod! Író vagy. Akármilyen kicsi és erőtlen, hazádnak, népednek felelősséggel tartozol. Ha dadogva szólsz is, de beszélj! És ne félj, vágj neki bátran annak a kicsiny, de mindenképpen új világnak, melyet neked is építened kell. Ne nézz se jobbra se balra, menj előre s ne törődj a szórszálhasogatókkal, az okoskodókkal, az ostobákkal, a lótvuszevőkkel és köldöknézőkkel, ne törődj azzal a néhány sznobbal, aki csak azért sznob, mert nem akar sznob lenni. A lelkiismeretedre hallgass!

Frázisokat mondasz, közhelyeket ismételsz, te aki útalod a közhelyeket? Közösséget akarsz vállalni azokkal, akiket művészi igényességed és vélt tehetséged folyton megtagad? Mi az, hogy vajdasági irodalom? Van ilyen? Vagy csak azért van, hogy a neve legyen?

Igen, így küszködök magamban. Barátaim, ne haragudjatok, ha olykor kishitű vagyok, ha néha többet akarok, mint amennyit a valóság megenged. Most mégis határozottan érzem, hogy nekünk közösen kell

kialakítanunk itt egy önálló és független szellemi életet. Nem ilyen vagy olyan irodalmat, hanem — irodalmat. Nagy feladat ez, tudom. Türelemre és alázatra van szükség és olykor önmegtagadásra is, de megvalósíthatjuk. Egy nép, amely megtalálta a hazáját, nem lehet meg anélkül, hogy életét, munkáját és küzdelmeit, érzéseit és vágyait a saját nyelvén kifejezésre ne juttassa. Nem hiába, nem ok nélkül lett külön svájci, német, francia és olasz irodalom. Milyen őszinte rajongással kiáltja Gottfried Keller: »O mein Schweitzerland, all mein Gut und Hab!« Mikor szólal meg a Vajdaság költői dicsérete? Mikor lesz a vajdasági magyar nemzeti tudat, a vajdasági táj- és hazaszeretet oly erős és határozott, mint a svájci francia Ramuz-nél?

Úgy érzem nemcsak a hazámra találtam, hanem magamra is. Felétek nyujtom kezemet, társaim. Hittel, türelemmel és felelőséggel elérhetjük célunkat, kialakíthatjuk szellemi életünket, irodalmunkat, melynek erős gyökerekkel muszáj kapaszkodnia a hazai rögbe, hogy igazán vajdasági és a miénk legyen.

Herceg János

Konyovics Milán: Rajz